

MÜSLÜMANLIKTAN EVVEL TÜRK DİNLERİ ŞAMANİZM ADLI ESERİN TANITIMI

Yörükân, Y. Z. (2006). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*.
İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Satı YEŞİLDAĞ

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim
Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, satiyesildag18@gmail.com

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 11 Mart 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 6 Nisan 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2023 / 30
June 2023

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımına taranmıştır. İntihal
tespit edilmemiştir.

*This article has been scanned by iThenticate. No
plagiarism detected.*

Değerlendirme | Peer-Review

İki Hakem / Çift Kör Hakem

Double anonymized - Two External

Atıf | Citation

Yeşildağ, S. (2023). Müslümanlıktan Evvel Türk
Dinleri Şamanizm Adlı Eserin Tanıtımı. *ÇAKÜTAD*, 3
(1), 105-109.

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında
lisanslanmıştır.

*Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International
License.*

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik
ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların
kaynakçada belirtildiği ve yazarın sorumluluğunda
olduğu beyan olunur.

*It is declared that scientific and ethical principles have
been followed while carrying out and writing this study
and that all the sources used have been properly cited.*

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon
kullanılmamıştır.

*The author(s) acknowledge that they received no
external funding in support of this research.*

Araştırmacılara göre, Şamanizm kendisine mahsus
inanç, norm ve ritüelleri bünyesinde barındıran ve
çok eski dönemlerde ortaya çıktığı söylenen dinin
eski formlarından biridir. Şamanizm'in din, felsefe
veya bir dünya görüşü olduğuna dair çeşitli iddia ve
tezler ileri sürülmüştür. Bu manada çok eski
dönemlerden itibaren pek çok kültürde ortaya çıkan
ve birçok milleti etkileyen Şamanizm'in geçmişten
bugüne Türk halklarını da derinden etkilediği
bilinmektedir.

Kimi kesimlerce bir din, inanç, felsefe veya dünya
görüşü olarak kabul edilen, Türklerin İslamiyet'ten
önce benimsemiş oldukları Şamanizm üzerine birçok
araştırmacı ve yazar, eser kaleme almıştır. Tam da bu
bağlamda Türk gelenek, görenek ve kültürünün
oluşum, gelişim ve yayılmasında bir bakımdan
teşekkül noktası olarak kabul edebileceğimiz
Şamanizm üzerinde çalışan araştırmacı ve
yazarlardan biri de Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükân'dır.
Medresede müderrislik yapan bir babanın oğlu olarak
1887 yılında Selanik'te dünyaya gelen Yörükân,
eğitim ve öğretimine Selanik'te başlamıştır. 1899
yılında Selimiye Mektebi ve Mülkiye Rüştiyesi'nden
mezun olan yazar daha sonra Selanik Darü'l-
muallimin Mektebi'nde eğitimine devam etmiş ve
akabinde ise İstanbul Sahn-ı Seman Medresesi'nde
eğitim görmüştür. 1922 yılında İstanbul Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümünden mezun olan
yazar “Şahabettin Sühreverdi ve Felsefesi” konulu
bir doktora çalışması yapmıştır.

Bir yandan eğitim hayatına devam eden yazar bir yandan da öğretmenlik mesleğini icra etmiştir. Tüm bu eğitim öğretim serüveninin yanı sıra isminden de anlayabileceğimiz üzere mensubu olduğu Yörük göçmenlerinin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. 1943 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında çalışmaya başlayan Yusuf Ziya, Ankara Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi'nin açılması üzerine yeniden üniversite hayatına dönmüş ve bu alanda akademik çalışmalarını devam ettirmiştir.

Uzun yıllar İlahiyat Fakültesi'nde çalışan yazar özellikle Anadolu Aleviliği üzerine yapmış olduğu alan çalışmalarıyla ses getirmiş ve bu konu ile ilgili yapılan araştırmaların ilklerine imza atmıştır. Bir bilim adamı ve ilahiyat profesörü olan Yusuf Ziya Yörükân'ın tam da bu bağlam çerçevesinde ele almış olduğu yapıtı *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm* adlı eseridir. Konumuza mevzubahis olan bu kitap, Yörükân'ın bugüne kadar yayımlanmamış olan "*Türk Dinleri ve Mezhepleri*" başlıklı iki ciltlik eserinin birinci cildini oluşturan *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri* isimli yapının baş kısmını meydana getirmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine ele alınmış olan *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri* isimli bu eser 01.01.1932 yılında bizzat kitabın müellifi tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda ulu önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsına takdim edilmiştir. Söz konusu bu kitap ile bu kitabın ikinci cildini meydana getirmiş olan "*Müslümanlıktan Sonra Türk Mezhepleri*" adlı eser yine Atatürk'ün talebi üzerine eski yazı el yazma nüshalarıyla birlikte sunulmuştur. Her iki kitabında el yazısı nüshaları 1950 yılında bizzat eserlerin müstensihisi olan Yusuf Ziya Yörükân ve onun oğlu olan Turhan Yörükân tarafından Atatürk'ün Çankaya Kitaplığı'nda aranmış fakat ne yazık ki bulunamamıştır. Elimizde bulunan bu eser ise Atatürk Çankaya Kitaplığı'nda kayıtlı olduğu halde bulunamamış ancak oldukça hatalı bir şekilde daktilo edilmiş Latin harfli bir nüshanın yazarın elinde olması dolayısı ile yeni not ve eklerle Turhan Yörükân tarafından yayıma hazırlanmıştır ve e muhatabı olduğu okur kitlelerine sunulmuştur. (Yörükân, 2006, s. 7-9).

2006 yılında Ötügen Neşriyat tarafından yayımlanan *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri* isimli kitap sekiz bölüm ve bu bölümlerin alt başlıklarından oluşmaktadır. Bu sekiz bölüm sırasıyla "Türklerde İlk Din", "Sonraki Devirde Şamanlık", "Sonraki Devir Şamanlığında Akideler", "Sonraki Devir Şamanlığında Ayin ve İbadet", "Alevilerde ve Sünni Türklerde Sonraki Devir Şamanlığının Bakayası", "Şamanlığa Ait Malumata Bir Nazar", "İslam Kaynaklarında Şamanlık" ve "Şamanlığın İnkişarı ve Tesiri"dir.

Eserde ağırlıklı olarak bir Türk dini olan Şamanizm'den, Şamanizm'in belli dönemlerde ve belli kesimler arasında geçirmiş olduğu aşamalardan, diğer dinler üzerindeki belli başlı etkilerinden bahsedilmektedir. Türk din ve mezheplerini sosyo-kültür antropolojisi perspektifinden ele alan yazar, Şamanizm'in Aleviler üzerindeki oldukça büyük çaplı etkisinden bahsetmiş ve bu etkinin irdelenmesi sayesinde Şamanizm'e ait unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş yönlerinin gün yüzüne çıkacağı fikrini savunmuştur. Yörükân, bu görüşünü "Şamanlığın istihalelerini ve onun alıp yürüdüğü istikametini hedeflerini izah için, içine girmek ve oradan tarihin sesini dinlemek gerekir; görülecektir ki, orada bir Türk mezhebi olarak umumiyetle Alevilik namını verdiğimiz teşekkülü bulacağız" (s. 104) ifadeleri ile dile getirmektedir. Yazar, Şamanizm'in bilinmeyen yönlerinin sadece Alevilikte değil; Halk Sünniliğinde, Hint, İran, Suriye ve Mezopotamya'da yaşayan halkların dinlerinde de bulunabileceği savını öne sürmüş ve bu savı ise Şamanizm'in bahsi geçen bu dinler üzerindeki belirtilerini, izlerini ve tesirlerini farklı bir üslupla ele alarak Şamanizm'e dair bilinmeyi bilini hale getirmeye çalışarak ispatlama yoluna gitmiştir.

Yazar eserinde "Mevzu" başlığı altında bu kitapta hangi konu ve meselelere dokunacağı hakkında okurlarına kısa bir bilgilendirme yapmaktadır. Bu kısımda Türklerin ilk ve en iptidai dininin Şamanizm olduğunu savunan yazar, bunu "Türklerin ilk dini, kadim Şark ilmi kaynaklarının "Şemeniyye" ve Avrupa müsteşriklerinin "Şamanizm" adını verdikleri "Türk dinidir" (s. 11) cümleleri ile tasdik etmektedir. Eserin birinci bölümü olan "Türklerde İlk Din" başlığı altında ise yazar, Animizm, Fetişizm, Naturizm, Totemizm gibi dinlerden ve bu dinlerin milletler üzerindeki etkilerinden bahsetmektedir. Filhakika her milletin başlangıç noktası olarak kabul göreceği bir dinin olduğu düşüncesinde olan yazar, bu görüşünü eser içerisinde "Bize göre her milletin iptidai din olarak kendine mahsus bir başlangıç tarzı vardır. Bu bazı milletlerde Totemizm, bazılarında Animizm veya Natürizm, bazılarında Fetişizm, Türklerde ise Şamanizm'dir" (s. 18) ifadeleriyle dile getirmektedir. Akabinde iptidai Şamanlık'tan söz eden yazar; totem, mana, klan, tabu gibi terimleri açıklamakta ve Şamanlıkta bu terimlerin yerinin neresi olduğu hakkında bilgiler vermektedir. Daha sonra Şamanizm'in Alevi topluluklarındaki etkisinden söz eden yazar, iptidai Şamanlığın kalıntılarının Anadolu'daki Alevi ve Tahtacı kesimlerin içerisinde yaşamını sürdürdüğünü inanç, âdet ve geleneksel törenlerde açık bir şekilde görüldüğünü belirli örnek ve karşılaştırmalarla ifade etmektedir. Halk âdetlerinde hâlâ iptidai Şamanlığın izlerinin aktif bir şekilde devam ettiğini vurgulayan Yörükân, eski Şamanlıktan kalma sihri merasimin de belli ölçülerde sürdürüldüğünü belirtmektedir. Eserin bir diğer bölümü olan "Sonraki Devirde Şamanlık" kısmında ise araştırmacı, okur kitlesine

Şamanlığın gelişim aşamalarından ve Türk Şamanlığına ait bazı hususlardan söz etmektedir. Üçüncü bölüm olan “Sonraki Devir Şamanlığında Akideler” başlığı altında yazar, Şamanlık dininden kalmış olan bazı ilah tasavvurlarından söz etmektedir. “Sonraki Devir Şamanlığında Ayin Ve İbadet” adlı dördüncü bölümde ise Şamanlığa ait ibadet ve ayinleri dini ve sihri merasim başlıkları altında ikiye ayırarak anlatmaya çalışır yazar, her iki ibadet şeklini de açıklamış ve aynı zamanda bireylerin aile ocağında, cemaat halinde icra etmiş olduğu ayinlerin içeriklerinden de söz etmiştir. Ayrıca yapılan ayin ve merasimlerin diğer şekillerinden de bahseden araştırmacı, yapılan bu dinsel törenlerin çoğunun temelinde kişinin kendi vesvese, evham, vehim ve korkularının olduğunu da eser içerisinde açıklamaktadır.

Beşinci bölüm olan “Alevilerde ve Sünni Türklerde Sonraki Devir Şamanlığının Bakayası” başlığı altında ise Şamanlığın tesir ve izlerinin hem Alevi hem de Sünni kesimlerde görüldüğünü vurgulayan yazar, bu izlerin Alevi zümrelerde anane ve âdet hâlinde görülürken diğer tüm Türk zümrelerinde ise şuuraltı ve peszinde hâlinde görüldüğünü vurgulamaktadır. “Şamanlığa Ait Malumata Bir Nazar” başlıklı altıncı bölümde ise Alevi ve Sünni kesimlerde izlerini gözlemleyebildiğimiz hâlde hâlâ Şamanizm ile ilgili geniş çaplı bir bilgiye hâkim olmadığımızdan söz eden Yörükân, bildiğimiz belli başlı husus ve meselelerin ise ikinci ve üçüncü ağızdan bilgiler olduğundan yakınmaktadır. Yedinci bölüm olan “İslam Kaynaklarında Şamanlık” başlığı altında, İslam sahasındaki eserlerde eski dinler hakkında verilen bilgilerin karışık olduğundan ve Şamanlık, Sabiilik, Mecusilik, Budîlik gibi dinlerin sürekli birbirleri ile karıştırıldıklarından bahsedilmektedir. Aynı zamanda yazar, Türklerin İslam ile yollarının kesiştiği zaman dilimi içerisinde Sabiilerden ve Mecusilerden olan ve bu dinlere biat eden birçok müellifin bulunduğu hâlde bu dinlerin oluşum ve gelişim dönemlerine ait herhangi bir malumat verilmediğinden de yakınmaktadır. Keza Yörükân, Cengiz Han’ın İslam muhitlerini istila ettiği zamanda bile bunlar içerisinde Şamanlık ve Budîlik dinlerine hizmet eden kimselerin olduğunu vurgulamakta, ancak o vakitlerde yaşayan İslam dinine mensup olan muharrirlerinin bu dinler, ilgi ve alakalarını çekmediğinden herhangi bir tetkikin olmadığını beyan etmektedir. Bu gibi kadim dinlere ait dişe dokunur bilgi, belge ve eserlerin olmaması, döneminin önde gelen sanatkârlarının bile mevzumuzla bahis olan konu hakkında doğru bir yol izlememesi ve aynı zamanda bu dinlerin birbirleri ile karıştırılması meselesinde yazar şu ifadeleriyle dikkat çekmektedir:

“İslam muhitinde yazılan eserlerde Şamanlık, "Sümeniyye" tabiri altında geçmektedir. Ne var ki, din ve mezheplerin tetkikine ve bunların tarihine tahsis edilmiş olan eserlerin müellifleri, bu tabide

ifade edilen medlulün Şamanlık olduğunu fark etmiş değillerdir. Hatta dini münakaşalara ve ilm-i kelim mücadelelerine dair eserler yazmış olan Fahreddini Razi, Nesefi, Seyyid Cürcani ve Taftazani gibi kitapları daima ellerde dolaşan nüfuzlu âlimler bile, bu hususta büsbütün aykırı yollara sapmışlardır” (s. 128).

Sekizinci ve son bölüm olan “Şamanlığın İntişarı ve Tesiri” başlığı altında ise yazar, Şamanizm’in yayılım ve etkisini şu ifadeleri ile açıklamaktadır:

“Filhakika Türklerin tarihen malumumuz olan devirlerde dahi büyük akınlar icra ettiklerine ve büyük göçler vücuda getirdiklerine bakılırsa, onların daha evvelki devirlerde aynı vechile göçler ve akınlar vücuda getirdikleri asla ihtimal dışı bir olay olarak görülemez. Bu zamanda ise, Şamanlığın karşısında duracak kuvvetli teşkilatlı bir din malum olmadığı, daha doğrusu mevcut olmadığı için, Şamanlık her tarafa alabildiğine yürümüştür. O derece ki, bugün Meksika’da görülen bazı Türkçe kelimelerin ve bazı dini ananelerin mevcudiyeti, Türk budunlarının bu şekilde taşıp, birçok yere akın etmelerinin eseri olarak kabul edilmek icap eder” (s. 150).

Yusuf Ziya Yörükân, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm* adlı eserinde Şamanizm’in görünmeyen ve bilinmeyen yönlerini gerek kadim dünya dinleri gerek Türk coğrafyası dinleri gerekse de Anadolu’da yer alan Alevilik, Sünnilik gibi mezhepler ile bağdaştırarak okurun gözünde somutlaştırmayı hedeflemiş ve bu hususu en ince ayrıntısına kadar incelemeye gayret etmiştir. Yazar, eserinde kendi fikir ve araştırmaları havsalasında yer yer bazı kimseleri kendine göre haklı bulduğu noktalarca eleştirmiş ve bu eleştirilerinin sebeplerini kanıtları ile ispatlamaya çalışmıştır. Yörükân’ın eserinde kullanmış olduğu üslup okuyucu kitlesini yorsa da bu eser alanda araştırma yapacak kimseler için temel eserlerden birisi olarak kabul edilmektedir.